

УДК 338.432:631.1

Вінюкова Ольга Борисівна

науковий співробітник сектору маркетингу та економічних досліджень
Донецької державної сільськогосподарської дослідної станції
Національної академії аграрних наук України

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті досліджено сучасний стан органічного виробництва продукції в Україні. Проаналізовано міжнародний досвід ведення органічного землеробства. Визначено перспективи розвитку органічного виробництва в сучасних умовах України, розкрито переваги запровадження виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції в Україні та визначено його основні недоліки. Досліджено механізм сертифікації органічної продукції. В результаті дослідження надано рекомендації учасникам органічного ринку.

Ключові слова: органічне виробництво, органічна продукція, аграрне підприємство, сертифікація, маркування, стандарти.

Постановка проблеми. Екологічний стан агро-екосистем у світі та в Україні викликає серйозне занепокоєння. Зниження екологічної якості продукції рослинництва та тваринництва обумовило інтерес споживачів до екологічно чистої, безпечної продукції. Тому на сучасному етапі розвитку аграрного сектору спостерігається тенденція до зростання попиту на органічну продукцію. Як зазначають більшість науковців, галузь органічного сільського господарства активно розвивається в Україні та світі, а питання еколого-економічних перспектив його розвитку є актуальними.

Проте, попри вживання державою та суб'єктами господарювання певних заходів, органічне сільське господарство та ринок органічної сільськогосподарської продукції досі залишаються недостатньо розвинутими. Існуюча ситуація в цій сфері потребує наукового обґрунтування еколого-економічних механізмів розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції та дослідження конкретних показників, що відображають вплив різних факторів на цей процес. Виходячи з цього, актуальним є питання дослідження економічних і екологічних аспектів органічного виробництва для формування ефективної стратегії його розвитку, спрямованої на виробництво екологічно безпечної продукції, підвищення агроекологічного іміджу країни і конкурентоспроможності сільського господарства на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Проблематика розвитку органічного сільського господарства постійно перебувала в полі зору багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених. Теоретичні концепції формування органічного сільського господарства, дослідження вітчизняного ринку органічної продукції розглядалися у роботах В.І. Артища, А.В. Вдовиченко, О.М. Довгань, Т.О. Зайчук, Н.В. Зіновчук, Є.В. Милованова, В.М. Писаренка, О.В. Ковальової, О.І. Корніцької, О.І. Шкуратова, В.А. Чудовської та інших. Визнаючи внесок науковців і практиків у розробку питань розвитку органічного сільського господарства та формування ринку органічної продукції, слід наголосити, що існує низка проблем, які ще недостатньо досліджені й потребують подальшого опрацювання. Зокрема, розроблення еколого-економічних та організаційних засад розвитку, обґрунтування еколого-економічної ефективності, доцільності впровадження й державної підтримки виробництва органічної продукції сільськогосподарських підприємств. На нашу думку, також відкритим залишається питання ціноутворення при виробництві органічної сільськогосподарської продукції.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сучасного стану виробництва органічної продукції та порівняння його з міжнародною практикою ведення органічного землеробства, визначення основних проблем, що гальмують розвиток органічного ринку та надання рекомендацій щодо усунення цих недоліків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний розвиток України вимагає підвищення продовольчої безпеки держави, забезпечення населення високоякісними та екологічно безпечними продуктами харчування. Саме таку безпеку гарантує органічна продукція, виробництво якої нині є одним із пріоритетних напрямків

розвитку сільського господарства Європейського Союзу й багатьох країн світу.

Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» трактує виробництво органічної продукції як «виробничу діяльність фізичних або юридичних осіб, де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів, та на всіх етапах виробництва (виращування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів» [1].

Перевагою органічного сільського господарства є те, що воно має високий потенціал для забезпечення життєдіяльності сільського населення і поживлення роботи дрібних фермерських господарств. Разом зі зростанням органічного сектора зростатиме і працевлаштування місцевого населення, оскільки органічне землеробство менш механізоване і потребує, як правило, більше ручної праці. Як результат, органічне виробництво може стати ефективним інструментом збереження традиційних знань ведення господарства у кожному регіоні, а також зменшення міграції сільського населення до мегаполісів [2, с. 161]. Також до переваг ведення саме органічного землеробства можна віднести відновлення природної родючості ґрунтів, підвищення якості сільськогосподарських угідь, зменшення шкідливих викидів, скорочення застосування штучних засобів хімізації та витрат невідновлюваних енергетичних ресурсів. Але на противагу цьому, існує і ряд перешкод та недоліків ведення органічного господарства, а саме: низька кількість кваліфікованого персоналу, несформований попит на органічну продукцію, нерозвинений ринок органічної продукції, відсутність прямих дотацій.

Якщо порівняти міжнародну та вітчизняну практики ведення органічного сільського господарства, то слід зауважити, що у ряді зарубіжних країн виробництво органічної продукції розвивається близько 40 років, чому сприяють державні органи влади, прямо чи опосередковано підтримуючи виробників такої продукції [3, с. 26]. Україна тільки вступила на шлях переходу від традиційного до органічного виробництва та потребує врахування міжнародного досвіду задля формування власного ефективного механізму розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Нами було проаналізовано досвід країн, які вже достатньо довго не застосовують хімічних препаратів при виробництві органічної продукції та перейшли на органічний етап розвитку.

Згідно даних Міністерства аграрної політики України під органічним виробництвом у світі зайнято 43,7 млн. га земель або близько 1% від загальних площ фермерських земель світу. Якщо проаналізувати статистичні дані країн бачимо, що найбільші площі сільськогосподарських угідь, зайнятих під органічне виробництво, розташовані в США, Німеччині, Франції [4].

Варто зазначити, що розвиток органічного сектора істотно залежить від державної підтримки, основою якої в більшості країн світу є надання субсидій. Наприклад, у більшості країн-членів ЄС субсидування здійснюється в розрахунку на один

гектар земельної площі залежно від призначення сільськогосподарських земель (табл. 1). Звичайно, органічний сектор потребує державної підтримки шляхом надання фінансової допомоги, пільгового кредитування та оподаткування. На жаль, в Україні відсутні дотації та субсидії з боку держави для підтримки товаровиробників органічної продукції. Підтримку держави ми бачимо в встановленні державного замовлення на виробництво органічної сільськогосподарської продукції, надання безвідсоткових позик чи субсидування відсоткових ставок або компенсація витрат на сертифікацію.

На рис. 1 представлена інформація стосовно питомої ваги угідь, зайнятих під органічним землеробством в 2017 р. Слід відмітити, що найвища питома вага угідь під органічним виробництвом у Австрії – 20,3%.

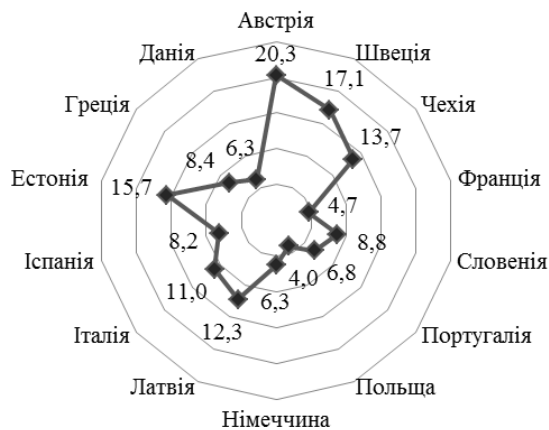

Рис. 1. Питома вага угідь, зайнятих під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських земель, % [4]

За площею земель, зайнятих під органічне виробництво, Україна серед країн Європи займає 11 місце. Таким чином, Україна має унікальну можливість зайняти одне з провідних місць серед виробників органічної продукції.

Площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, складає вже понад чотириста тисяч гектарів. Частка сертифікованих органічних площ серед загального об'єму сільськогосподарських угідь України складає близько 1%. Україна посідає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур [3, с. 84].

Варто зазначити, що спостерігається позитивна тенденція поступового розвитку вітчизняного виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Позитивна динаміка виробництва органічної продукції та формування її відповідного ринку свідчить про взятий в Україні старт на екологізацію землеробства (рис. 2). Так, окрім зростання обсягів площ та

кількості господарств, що здійснюють виробництво органічної продукції, протягом останніх трьох років відбувається послідовне наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження вітчизняної переробки органічної сировини. Зокрема, це крупи, соки, сиропи, сухофрукти, мед, м'ясні та молочні вироби.

У структурі товарної органічної продукції провідні позиції займає пшениця озима – понад 31%, соняшник – 27%, ячмінь – 5%. Зазначені дані свідчать про стрімкий розвиток вітчизняного ринку органічної продукції, хоча рівень споживання такої продукції на душу населення в Україні в 2016 р. становив лише 0,10 євро/на рік. При цьому найбільшими споживачами органічної сільськогосподарської продукції є європейські країни [3, с. 83].

Дослідження також було спрямоване на порівняння цінової політики щодо органічної продукції та продукції, вирощеної за традиційною технологією.

В табл. 1 представлена інформація щодо порівняння цін на традиційні та органічні сільськогосподарські культури. З таблиці видно, що органічна надбавка знаходиться в межах від 50 до 90%. Однак, ціни на органічну продукцію залежать не лише від виробничих витрат, але й обсягу інвестицій, обмеженістю попиту, причиною чого є низька платоспроможність населення та недостатня обізнаність про переваги органічної продукції, цінової політики та ринкової стратегії підприємства, якості товару, додаткових послуг і сервісу. Але, як наголошують більшість науковців, при цьому товаровиробник має виходити з того, що споживач самостійно оцінюватиме головні переваги продукції: якість, безпечність, корисність.

Однією з умов функціонування світових ринків екологічно чистої продукції є наявність належно сформованої та організованої системи сертифікації продукції органічного виробництва. В основі сертифікації лежить використання стандартів або правових норм. На сучасному етапі розвитку ринку органічних продуктів переважає тенденція до заміни правових норм стандартами, що пояснюється прагненням до міжнародної гармонізації правил, які регулюють відносини у сфері органічного виробництва [5].

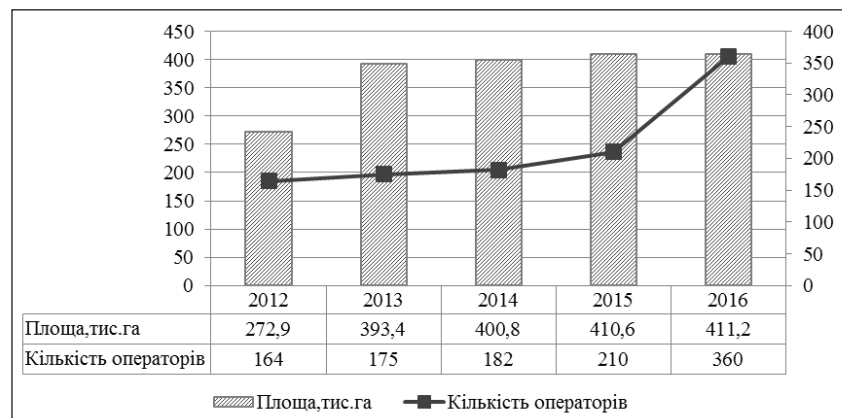

Рис. 2. Динаміка показників, які характеризують розвиток органічного сільського господарства в Україні, 2012–2016 рр. [4]

Ціни на органічну й традиційну сільськогосподарську продукцію у 2016–2017 рр. [4]

Сільськогосподарська продукція	Ціна на традиційну продукцію, UAH	Ціна на органічну продукцію, UAH	Органічна надбавка до ціни, %
Продовольча пшениця	3900-5000	8500	89
Кормова пшениця	3550-4400	6000	50
Кукурудза	3550-4500	6000	50
Соеві боби	9500-10000	16800	71
Соняшникове насіння	9800-10700	16000	55

В результаті дослідження встановлено, що процес сертифікації органічного виробництва – це процедура, що дозволяє виробнику підтвердити відповідність методів, що запроваджуються на господарстві, вимогам органічних стандартів та дозволяє отримати доступ на ринок органічної продукції за преміальною ціною.

На сьогодні в Україні не існує чітко сформованої системи стандартизації, сертифікації, маркування органічної продукції, а відповідно й не окреслено державне регулювання аграрного сектора органічного виробництва, оскільки основні аспекти, що охоплюють та регламентують діяльність на відповідному ринку, не закріплено на законодавчій основі. Проте існує низка діючих нормативно-правових актів, які можуть стати гарним підґрунтям для створення власного правового поля у сфері органічного виробництва. В результаті дослідження проаналізовано та систематизовано механізм сертифікації виробників органічного ринку та представлено графічно на рис. 3.

Згідно чинного законодавства, органічна якість продукції підтверджується сертифікатом, виданим акредитованим компетентним сертифікаційним органом. В Україні функціонує 12 іноземних та 1 український сертифікаційні органи – Органік стандарт. В табл. 2 наведемо перелік існуючих сертифікаційних органів, які в праві здійснювати сертифікацію органічних виробників на території України.

За даними з офіційного сайту Органік Стан-

дарт в 2017 році кількість органічних операторів вже становила 424. Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. Що стосується Донецької області, зареєстровано 3 оператори: ТОВ «АФ «Гермес» (м. Краматорськ), ТОВ «Дон-фільтр» (м. Маріуполь), ФОП Тітомир Наталія Вікторівна (м. Краматорськ) [6]. Лідерами органічного агровиробництва в Україні є ПП «Агро-екологія» (Полтавська обл.), ТОВ «Кварк» (Полтавська обл.), група компаній «Етнопродукт» (Чернігівська обл.), ТОВ «Галекс-Агро» (Житомирська обл.), ТОВ «Агрофірма «Поле» (Черкаська обл.), ТОВ «Галс ЛТД» (Чернівецька обл.), ПП НСНФ «Соевий вік» (Кіровоградська обл.), ТОВ «Дарліссад» (Волинська обл.).

Треба звернути увагу, що тільки органічний сертифікат надає право називати продукт органічним. Перший крок на шляху до сертифікації – це укладення контракту між підприємством та акредитованою сертифікуючою установою. Далі проводиться інспекція господарства. Відбираються проби ґрунту для проведення аналізів на наявність шкідливих залишків. Інспектором проводиться огляд підприємства. Рішення про сертифікацію приймається після проведення інспекції та аналізу отриманих даних. Якщо рішення про сертифікацію прийнято, господарство має право продавати продукцію як таку, що вироблена за

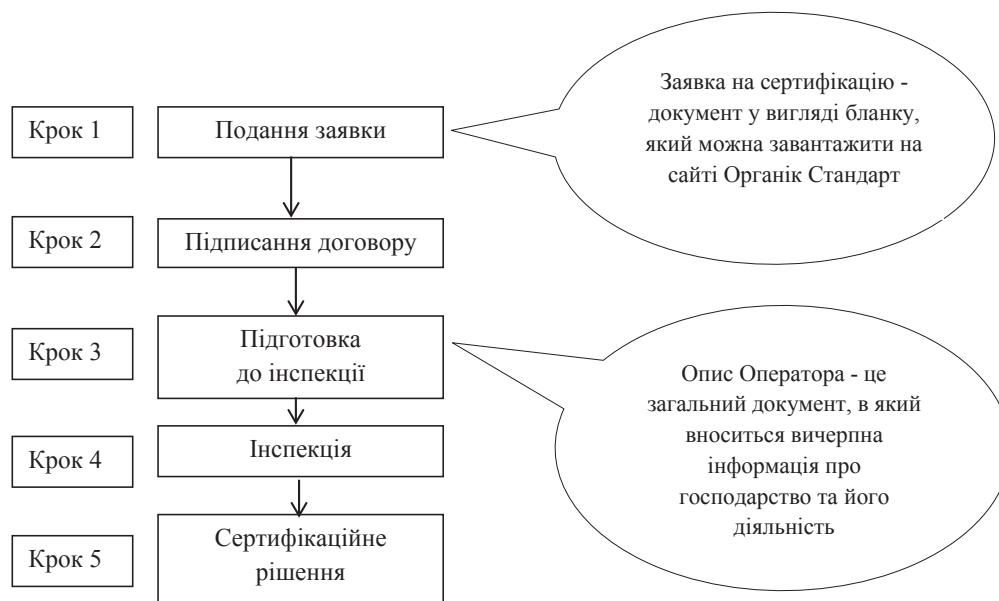

Рис. 3. Основні кроки до сертифікації органічної продукції

Сертифікаційні центри органічної продукції

№ з/п	Назва сертифікаційного органу	Країна	Код
1	ОРГАНІК СТАНДАРТ	Україна	UA-BIO-108
2	Institute for Marketecology (IMO)	Швейцарія	UA-BIO-143
3	Ecocert SA	Франція	UA-BIO-154
4	Austria Bio Garantie GmbH	Австрія	UA-BIO-131
5	Control Union Certifications	Нідерланди	UA-BIO-149
6	Ekolojik Tarim Kontrol Organizasyon	Туреччина	UA-BIO-109
7	CERES GmbH	Німеччина	UA-BIO-140
8	Abcert AG	Німеччина	UA-BIO-137
9	Lacon GmbH	Німеччина	UA-BIO-134
10	QC&I GmbH	Німеччина	UA-BIO-153
11	Bioagricert S.r.l.	Італія	UA-BIO-132
12	ICEA	Італія	UA-BIO-115
13	Suolo e Salute sr	Італія	UA-BIO-150

органічними стандартами. Підтвердження сертифікату повинно відбуватися щорічно.

Результат сертифікації залежить від підготовки господарства до інспекції та ретельного ведення обліку всіх заходів, що запроваджуються на виробництві. Проаналізуємо основні складові успішного проходження сертифікації (рис. 4).

Зауважимо, якщо продукція сертифікована, то обов'язково наноситься логотип, який підтверджує якість цієї продукції. В той же час, заборонено використовувати напис «органічний продукт», «біодинамічний», «біологічний», «екологічний» у власних назвах продуктів та торговельних марках при рекламуванні, якщо продукція не пройшла сертифікацію [7, с. 204].

Слід відмітити, що більшість виробників здійснюють власне виробництво за стандартами Європейського Союзу, то і використовують відповідне маркування з нанесенням на етикетку «євро листочка». Однак, наприкінці 2015 р. Міністерство аграрної політики та продовольства України затвердило державний логотип для органічної продукції (сировини) та відповідний його технічний опис. Незважаючи на те, що вже є в Україні державний логотип, вітчизняні виробники не можуть його використовувати на маркуванні продукції. Адаже відсутні відповідні підзаконні акти та державні стандарти органічного виробництва, виконання яких дозволило б виробникам використовувати державний логотип для органічних продуктів.

Таким чином, перспективами для розвитку органічного сільськогосподарського виробництва

є: достатня кількість суб'єктів господарювання, готових виробляти органічну сільськогосподарську продукцію та її потенційних споживачів; наявність значних площ родючих ґрунтів; незначний рівень використання гербіцидів, пестицидів і мінеральних добрив. Але, незважаючи на високу рентабельність органічного виробництва, перспективи для його ведення на території України, в сучасних економічних умовах розвитку органічного сільського господарства відбувається надзвичайно повільно, навіть попри намагання держави підтримати цей сектор економіки шляхом подальшого розроблення й удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази.

Розглянувши основні світові тенденції розвитку і ведення органічного виробництва зарубіжних країн та вивчення стану вітчизняного ринку можна виділити основні шляхи удосконалення розвитку органічного землеробства, розвиток якого напряму залежить від синергії зусиль держави та товаровиробників (табл. 3).

Висновки з проведеного дослідження. Органічне виробництво є пріоритетним напрямом розвитку сільського господарства, яке дозволяє реалізувати концепцію збалансованого розвитку агросфери за рахунок соціально-економічної і природно-ресурсної збалансованості і має на меті забезпечення суспільства безпечними та якісними продуктами харчування, а також збереження та покращення стану навколишнього природного середовища.

Сучасними головними мотивуючими факторами для українських сільськогосподарських під-

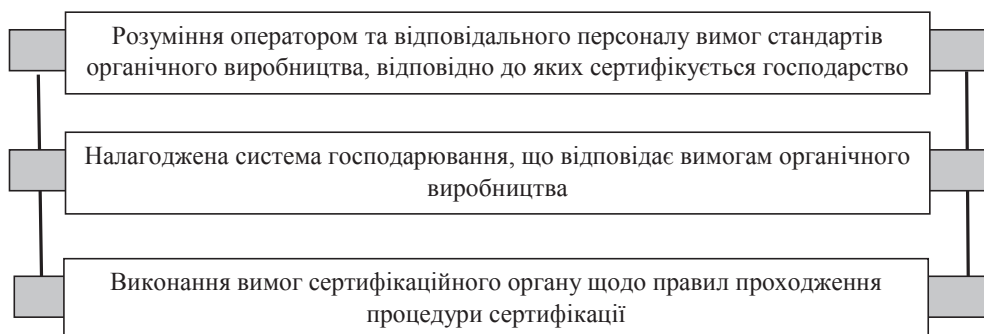

Рис. 4. Основні складові успішного проходження сертифікації

Рекомендації щодо удосконалення виробництва органічної продукції в Україні

Пропозиції виробникам	Пропозиції державі та регіональним центрам
<ul style="list-style-type: none"> – упроваджувати у виробництво інноваційні технології вирощування органічної продукції; – забезпечувати подальше виробництво органічної продукції за рахунок власного вирощування сировини (кормів для тваринництва, органічних добрив для рослинництва) 	<ul style="list-style-type: none"> – встановити квоти на ціни для органічної продукції; – розробити систему дотацій; – впровадити програму підтримки сертифікації продукції; – поширювати інформацію про постачальників органічної сировини; – поширювати інформацію для населення щодо важливості споживання органічної продукції – вживати заходів щодо підвищення кваліфікації виробників органічної продукції

приємств у цьому напрямку є можливість реалізувати органічні продукти за кордон, про що свідчить дефіцит органічної продукції на міжнародних ринках та великий попит на неї з боку іноземних країн, та зменшити собівартість виробництва, користуючись економічними перевагами органічних технологій. Тому одним із на-

гальних завдань у сфері органічного виробництва є запровадження належної державної політики, розроблення відповідного нормативно-правового забезпечення та його гармонізація зі світовими системами сертифікації, що дасть можливість наростити обсяги виробництва та споживання такої продукції, розширити зовнішній ринок.

Література:

1. Закон України «Про органічне виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.
2. Омельчак Я.В., Кропивка С.Й., Лаба О.І. Перспективи розвитку виробництва органічної продукції на Львівщині. Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. 2016. № 4(72). С. 160–163.
3. Шкуратов О.І., Чудовська В.А., Вдовиченко А.В. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку. Київ: ТОВ «ДІА», 2015. 248 с.
4. Органічне виробництво в Україні. URL: <http://minagro.gov.ua/node/23346>.
5. Вовк В. Сертифікація органічного сільського господарства в Україні: сучасний стан, перспективи, стратегія на майбутнє. Органічні продукти харчування. Сучасні тенденції виробництва і маркетингу. 2004. С. 3–7.
6. Офіційний сайт сертифікаційного органу Органік Стандарт. URL: <http://www.organicstandard.com.ua/ua>.
7. Довгань О.М., Мандибура Я.В. Органічне виробництво: сутність, об'єктивна необхідність, ефективність. Сталий розвиток економіки. 2013. № 1(18). С. 200–206.

Винокова Ольга Борисовна

научний співробітник сектора маркетингу і економічних досліджень
Донецької державної сільськогосподарської дослідницької станції
Національної академії аграрних наук України

РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВА ОРГАНИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ**Аннотация**

В статье исследовано современное состояние органического производства продукции в Украине. Проанализирован международный опыт ведения органического земледелия. Определены перспективы развития органического производства в современных условиях Украины, раскрыты преимущества внедрения производства экологически чистой сельскохозяйственной продукции в Украине и определены его основные недостатки. Исследован механизм сертификации органической продукции. В результате исследования даны рекомендации участникам органического рынка.

Ключевые слова: органическое производство, органическая продукция, аграрное предприятие, сертификация, маркировка, стандарты.

Viniukova Olga Borusivna

Researcher of marketing and economic sector
Donetsk state agricultural research station of NAAS of Ukraine

REALITIES AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF ORGANIC PRODUCTION IN UKRAINE**Summary**

The article investigates the current state of organic production in Ukraine. The international experience of organic farming is analyzed. The prospects for the development of organic production in the modern conditions of Ukraine are determined, the advantages of introduction of production of environmentally friendly agricultural products in Ukraine are revealed and its main disadvantages are determined. The mechanism of certification of organic products is explored. As a result of the study, the recommendations were given to the participants of the organic market.

Key words: organic production, organic production, agrarian enterprise, certification, labeling, standards.